

नागरिकांची सनद
महाराष्ट्र राज्य अल्पसंख्याक आयोग, मुंबई
प्रस्तावना

भारत हा विविध धर्म, जाती, जमाती व अनेक भाषांचा देश आहे. समाजातील विविधता व सर्व जाती, जमातींची सांस्कृतीक परंपरा कायम ठेवण्याकरिता सर्व नागरिकांना संरक्षण देणे आवश्यक आहे. तसेच सामाजिक, शैक्षणिक व आर्थिकदृष्ट्या मागासलेल्या वर्गांना मूळ प्रवाहात आणण्यासाठी अनुकूल धोरण व कार्यक्रम ठरविणे गरजेचे आहे.

भारताच्या संविधानामध्ये धार्मिक, अल्पसंख्याकांसाठी खालील प्रमाणे संरक्षक उपाययोजनांची तरतूद करण्यात आली आहे.

अनुच्छेद 25 - व्यवसाय, व्यवहार आणि धार्मिक प्रसार करण्याचे स्वातंत्र्य.

अनुच्छेद 26 - धर्मविषयक व्यवहारांची व्यवस्था पाहण्याचे स्वातंत्र्य.

अनुच्छेद 28 - विवक्षित शैक्षणिक संस्थांमध्ये धार्मिक शिक्षण अथवा धार्मिक उपासना यांना उपस्थित राहण्याबाबत स्वातंत्र्य.

अनुच्छेद 29 - अल्पसंख्याक समाजाच्या हितसंबंधांचे संरक्षण.

अनुच्छेद 30 - अल्पसंख्याक समाजाच्या शैक्षणिक संस्था स्थापण्याचा व त्यांचे प्रशासन करण्याचे अधिकार.

राष्ट्रीय अल्पसंख्याक शैक्षणिक संस्था आयोग, अधिनियम, 2004 अन्वये राज्यातील अल्पसंख्याकांकडून चालविल्या जाणाऱ्या शैक्षणिक संस्थांना धार्मिक / भाषिक अल्पसंख्याक दर्जाची मान्यता प्रदान करण्यासाठी राज्य शासनाने अप्पर मुख्य सचिव, अल्पसंख्याक विकास विभाग यांना सक्षम प्राधिकारी म्हणून घोषित केले आहे.

- दि. 17 फेब्रुवारी, 1992 रोजी महाराष्ट्र राज्य अल्पसंख्याक आयोगाची धोरणात्मक निर्णयाद्वारे तीन वर्षांकरिता प्रथम स्थापना करण्यात आली होती.

- दि. 21 जून, 1995 रोजी राज्य अल्पसंख्याक आयोगाची 3 वर्षांची मुदत संपली.
- तदनंतर राज्यातील धार्मिक अल्पसंख्याकांच्या हितांचे संरक्षण व भारताच्या संविधानामध्ये अल्पसंख्याकांसाठी करण्यात आलेल्या उपाययोजनांची अंमलबजावणी करण्याकरिता राष्ट्रीय अल्पसंख्याक आयोगाच्या धर्तीवर शासन निर्णय क्र. एलएमएन/प्र.क्र.-49/35, दि.04.02.2000 अन्वये राज्य अल्पसंख्याक आयोगाची पुनर्स्थापना करण्यात आली.
- दि.15 जुलै, 2000 च्या शासन निर्णयानुसार तीन वर्षांकरिता श्री.मोहम्मद अमीन खंडवाणी यांची आयोगाच्या अध्यक्ष पदावर नियुक्ती करण्यात आली.
- तीन वर्षांच्या कालावधीसाठी राज्य शासनाने पुनर्घटित केलेल्या राज्य अल्पसंख्याक आयोगाची मुदत दि.03 फेब्रुवारी, 2003 रोजी समाप्त झाली.
- शासन निर्णय क्रमांक एलएमएन 1099/सीआर 39/99/35, दि. 31 मार्च, 2003 अन्वये आयोगास दि.04 फेब्रुवारी, 2003 पासून पुढे दोन वर्षांच्या कालावधीसाठी मुदतवाढ देण्यात आली.
- महाराष्ट्र राज्य अल्पसंख्याक आयोग अधिनियम 2004 (सन 2005 चा अधिनियम क्र.31) दिनांक 08 ऑगस्ट, 2005 च्या शासन अधिसूचनेन्वये आयोगास सांविधानिक दर्जा प्रदान करण्यात आला आहे.
- शासन अधिसूचना क्र.राअआ-2005/89/प्र.क्र.19/2005/35, दिनांक 04 ऑगस्ट 2006 अन्वये राज्य अल्पसंख्याक आयोगाच्या अध्यक्ष पदी श्री. मोहम्मद नसीम सिद्दीकी यांची आणि उपाध्यक्ष पदी डॉ.अब्राहम मथाई यांची पाच वर्षांकरिता नियुक्ती करण्यात आली. दि.03 ऑगस्ट, 2011 रोजी मुदत संपुष्टात आली.
- शासन अधिसूचना क्र.राअआ/2008/विकाक 112/प्र.क्र.263/08/का.1, दि.30 जलै, 2009 अन्वये पारसी समाजाचे प्रतिनिधी म्हणून श्री. दिनशॉ रूसी मेहता यांची पदग्रहण केल्याच्या दिनांकापासून 5 वर्षांच्या कालावधीसाठी महाराष्ट्र राज्य अल्पसंख्याक आयोगाचे सदस्य म्हणून नियुक्ती करण्यात आली आहे.

- शासन अधिसूचना क्र.अविवि-2009/प्र.क्र.239/09/का.9, दि.28 ऑगस्ट, 2012 अन्वये राज्य अल्पसंख्याक आयोगाच्या अध्यक्ष पदी श्री.हकीम अब्दुल मुनाफ अब्दुल जब्बार यांची पाच वर्षाकरीता नियुक्ती करण्यात आली.
- शासन अधिसूचना क्र.अविवि राअआ-2012/प्र.क्र.35/12/का-9 दि.05 ऑगस्ट, 2013 अन्वये राज्य अल्पसंख्याक आयोगाच्या उपाध्यक्ष पदी श्रीमती जेनेट डिसूझा यांची तसेच राज्य अल्पसंख्याक आयोगाच्या सदस्यपदी श्री.सय्यद अली अशरफ, डॉ.मुमताज सलीम सय्यद, डॉ.दत्तात्रेय चोखा गायकवाड, श्री. सुरजितसिंग खुंगर यांना पाच वर्षाकरीता नामनिर्देशित करण्यात आले.
- शासन अधिसूचना क्र.राअआ-2012/प्र.क्र.35/12/का-9 दि.10 सप्टेंबर, 2014 अन्वये राज्य अल्पसंख्याक आयोगाच्या सदस्यपदी श्री.रावसाहेब जिनगोंडा पाटील, श्री.गुलजार आझमी, श्री.मजीद कुरेशी, श्री.लियाकत अन्सारी यांना पाच वर्षाकरीता नामनिर्देशित करण्यात आले.
- शासन अधिसूचना क्र.राअआ-2012/प्र.क्र.160/1/14/का-9 दि.15 जानेवारी, 2015 अन्वये उपरोल्लेखित अध्यक्ष, उपाध्यक्ष आणि सदस्यांच्या नियुक्ती रद्द करण्यात आली.
- शासन अधिसूचना क्र.राअआ-2012/प्र.क्र.160/1/14/का-9 दि.15 जानेवारी, 2015 अन्वये राज्य अल्पसंख्याक आयोगाच्या अध्यक्ष पदी श्री. मोहम्मद हुसेन खान यांची यांची पाच वर्षाकरीता नियुक्ती करण्यात आली.
- शासन अधिसूचना दि.4 जुलै, 2017 अन्वये श्री. मोहम्मद हुसेन खान यांची नियुक्ती रद्द करण्यात आली.

आयोगाची रचना

महाराष्ट्र राज्य अल्पसंख्याक आयोगाची रचना खालील प्रमाणे आहे.

महाराष्ट्र राज्य अल्पसंख्याक आयोग

अध्यक्ष

उपाध्यक्ष

अशासकीय सदस्य (09) सदस्य सचिव

आयोगाचे कार्यक्षेत्र संपूर्ण महाराष्ट्र राज्य असून आयोगाचे कार्यालय बद्रुद्दीन तय्यबजी मार्ग, सी.एस.टी. जवळ, मुंबई 400 001 येथे आहे.

महाराष्ट्र राज्य अल्पसंख्याक आयोग अधिनियम 2004 (सन 2005 चा अधिनियम क्र.31) च्या कलम 10 अन्वये आयोगाची कार्यकक्षा खालील प्रमाणे आहे :-

1. अल्पसंख्याकांच्या संरक्षणासाठी भारताच्या संविधानामध्ये आणि राज्य विधान मंडळाने मंजूर केलेल्या कायद्यांमध्ये तरतूद करण्यात आलेल्या विविध संरक्षक उपाययोजनांच्या कार्यक्षतेची तपासणी करणे,
2. सर्व संरक्षक उपाययोजनांचे प्रभावी कार्यान्वयन व अंमलबजावणी होण्याची खात्री करून घेण्याच्या दृष्टीने शिफारशी करणे,
3. संविधान आणि संसदेने आणि राज्य विधानमंडळाने अधिनियमित केलेले कायदे यात तरतूद करण्यात आलेल्या संरक्षक उपाययोजना आणि अल्पसंख्याकांसाठी असलेली राज्य शासनाची धोरणे आणि योजना यांच्या कामकाजावर संनियंत्रण ठेवणे.
4. अल्पसंख्याकांच्या बाबतीत होणारा भेदभाव टाळण्याच्या प्रश्नांबाबत अभ्यास, संशोधन ,विकास विश्लेषण करणे.
5. शासन, शासकीय उपक्रम, निमशासकीय संस्था, महानगरपालिका, नगरपरिषद, जिल्हा परिषद, पंचायत समित्या आणि ग्रामपंचायती यांच्या सेवेतील अल्पसंख्याकांच्या प्रतिनिधीत्वाचे वास्तविक निर्धारण करणे आणि प्रतिनिधीत्व अपुरे असल्यास त्याबाबतीत इच्छित पातळी गाठण्यासाठी उपाय सुचविणे.
6. राज्यात जातीय ऐक्याची सुनिश्चिती करण्यासाठी, ते राखण्यासाठी आणि त्याला उत्तेजन देण्यासाठी शिफारशी करणे.
7. शासनाला विहित कालांतराने नियतकालिक अहवाल सादर करणे.

- 8 अल्पसंख्याकांचे कल्याण आणि विकावस यांच्या दृष्टीने, आयोगाच्या मते महत्वाची असेल, अशा इतर कोणत्याही बाबीचा अभ्यास करणे आणि समुचित शिफारशी करणे.
 9. अल्पसंख्याकांच्या गाव्याण्यांचा विचार करणे आणि त्यावर वेळोवेळी यथोचित उपाय सूचविणे.
 10. अल्पसंख्याकांना अधिकार व संरक्षक उपाययोजना यापासून वंचित ठेवण्यासंबंधातील विनिर्दिष्ट तक्रारींमध्ये लक्ष घालणे आणि अशा बाबी समुचित प्राधिकरणाकडे नेणे.
 11. अल्पसंख्याकांच्या कल्याणासाठी असलेल्या पंतप्रधानांच्या 15 कलमी कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीचे समन्वयन व पर्यवेक्षण करणे.
- राज्य शासनाच्या अधिसूचना क्रमांक राअआ-2005/89/प्र.क्र.19/2005, दि.9 नोव्हेंबर, 2006 अन्वये खालील समुदायांना अल्पसंख्याक म्हणून घोषित करण्यात आले आहे.
1. मुस्लिम
 2. ख्रिश्चन
 3. शीख
 4. बौध्द
 5. पारशी
 6. जैन

शासन अधिसूचना दि.14 ऑगस्ट, 2012 अन्वये दिवाणी न्यायालयाचे अधिकार प्रदान करण्यात आले. ते खालील प्रमाणे आहेत.

"10क. आयोगास कलम 10 च्या पोट कलम (1) खालील त्याचे कोणतेही कार्य पार पाडताना, दिवाणी प्रक्रिया संहिता, 1908 अन्वये दाव्याची न्याय चौकशी करण्यात्या दिवाणी 1908 न्यायालयाचे सर्व अधिकार असतील आणि ते विशेषतः पुढील बाबींसंबंधीत असतील :-

- (क) राज्याच्या कोणत्याही भागातील कोणत्याही व्यक्तीला समन्स पाठवणे व तिला हजर राहण्यास भाग पाडणे आणि तर्ची शपथेवर तपासणी करणे;
- (ख) कोणत्याही दस्तऐवजाचा शोध घेण्यास व तो सादर करण्यास फर्मावणे;
- (ग) शपथपत्रांवर पुरावा स्वीकारणे;
- (घ) कोणत्याही कार्यालयाकडून कोणताही सार्वजनिक अभिलेख किंवा दस्तऐवज किंवा अशा अभिलेखाची किंवा दस्तऐवजाची प्रत मागविणे; आणि
- (ङ) साक्षीदारांची आणि दस्तऐवजांची तपासणी करण्यासाठी आयोगपत्र काढणे."

शासन अधिसूचना दि.02 जुलै, 2016 अन्वये "ज्यु" समुदायांस अल्पसंख्याक म्हणून घोषित करण्यात आले आहे.

कार्यपूर्तीचे वेळापत्रक

महाराष्ट्र राज्य अल्पसंख्याक आयोगामार्फत पुरविण्यात आलेल्या सेवांच्या कार्यपूर्तीचे वेळापत्रक **परिशिष्ट-2** मध्ये दिल्यानुसार राहिल.

नियम/शासन निर्णय

महाराष्ट्र राज्य अल्पसंख्याक आयोगाशी संबंधित नियम अथवा महात्वाचे शासन निर्णय www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपब्ध आहेत. निर्गमित होणाऱ्या नियम तथा शासन निर्णयांबाबतची माहिती [HYPERLINK](http://www.mdd.maharashtra.gov.in/) "http://www.mdd.maharashtra.gov.in/" www.mdd.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर अद्यावत करण्यात येते.

गाऱ्हाणी/तक्रारी यांचे निवारण

कार्यपूर्तीस होणारा विलंब वा अन्य काही गाऱ्हाणी असल्यास त्यासंबंधी **परिशिष्ट-2** मध्ये नमूद केलेल्या अधिकाऱ्यांकडे तक्रार नोंदविता येईल व तक्रार प्राप्त झाल्यापासून विहित कालावधीमध्ये त्याची पूर्तता करण्याची जबाबदारी संबंधित अधिकाऱ्यांची राहिल. यानंतरही नागरिकांचे समाधान न झाल्यास संबंधित

अध्यक्ष/सचिव यांच्याकडे याबाबत त्यांना तक्रार करता येईल. गाऱ्हाणी समक्ष भेटीत / पत्राने तथा ई-मेल द्वारे मांडता येईल.

नागरिकांच्या सनदेचा आढावा/सिंहावलोकन

या नागरिकांच्या सनदेच्या उपयुक्ततेबाबत तथा परिणामकारकतेचा आढावा अल्पसंख्याक आयोगाकडून दरवर्षी घेण्यात येईल व त्यामध्ये आवश्यकतेनुसार बदल करण्यात येतील.

जनसामान्यांकडून सूचना

ही नागरिकांची सनद सर्वसामान्य नागरिकांच्या छाननीसाठी नेहमीच खुली राहिल. नागरिकांच्या सूचनांचा गांभीर्यपूर्वक विचार करून त्यामध्ये वेळोवेळी सुधारणा घडवून आणता येतील. अल्पसंख्याक आयोगाच्या अधिनस्त येणाऱ्या सेवा उपभोगणाऱ्या नागरिकांना आपल्या हक्कांची अंमलबजावणीकरण्यासाठी सनदेची मदत होईल.

नागरिकांच्या सनदेची अंमलबजावणी

महाराष्ट्र राज्य अल्पसंख्याक आयोग नागरिकांच्या या सनदेची अंमलबजावणी करण्यास कटिबद्ध आहे. अल्पसंख्याक आयोग आपल्या अधिपत्याखालील सेवा कर्तव्यभावनेने व कार्यतत्परतेने उपलब्ध करून देण्याची हमी देत आहे. या सेवा पुरवितांना नागरिकांना सौजन्यपूर्ण वागणूक देण्याची जबाबदारी विभागातील अधिकारी/ कर्मचाऱ्यांची राहिल.

परिशिष्ट - 2

आयोगाकडून पुरविण्यात येणाऱ्या सेवेचा तपशील खालीलप्रमाणे

अ.क्र.	कार्यासनाचे नांव	ठळक विषय	संबंधित अधिकारी/कर्मचारी	पर्यवेक्षित अधिकारी
1	कार्यासन-1	गाऱ्हाण्यांवर आयोजित सुनावणी, गाऱ्हाण्यांचा निपटारा	अवर सचिव/ सहायक	सचिव क्र.2261 0156 2265 0085
2.	कार्यासन-2	अल्पसंख्याक समाजाकरीता हेल्पलाईन सुविधा, संशोधन प्रशिक्षण व योजनांना प्रसिध्दी, स्पर्धा परिक्षा	अवर सचिव/ सहायक	सचिव, क्र.2261 0156 2265 0085

		मार्गदर्शन केंद्र, आस्थापना विषयक बाबी, गाऱ्हाण्यांचा निपटारा		
3	कार्यासन-3	मा.अध्यक्ष यांचे टपाल, गाऱ्हाण्यांचा निपटारा	अवर सचिव/ सहायक	सचिव क्र.2261 0156 2265 0085
4	कार्यासन-4	लेखा विषयक बाबी	अवर सचिव/ सहायक	सचिव क्र.2261 0156 2265 0085